MUNIO -

Kaldenecker Zsófia
Nagy Anna Borbála

2023

konzulens:
Kronavetter Péter

DEMOLITIO

falak

"Az egyik legkorábbi beszélgetés Rozgonyi Iván (...) interjúsorozata részeként jött létre 1964- ben. (...) A néhány oldalas monológban a művész sorra veszi addigi alkotói korszakait, és igyekszik számot adni azokról a kérdésekről, motívumokról amelyek az adott években foglalkoztatták. Központi helyet foglal el az elbeszélésében a fal motívuma, amelynek felhasználását több oldalról igyekszik megvilágítani."

Zsemberyné Árvai Mária (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete

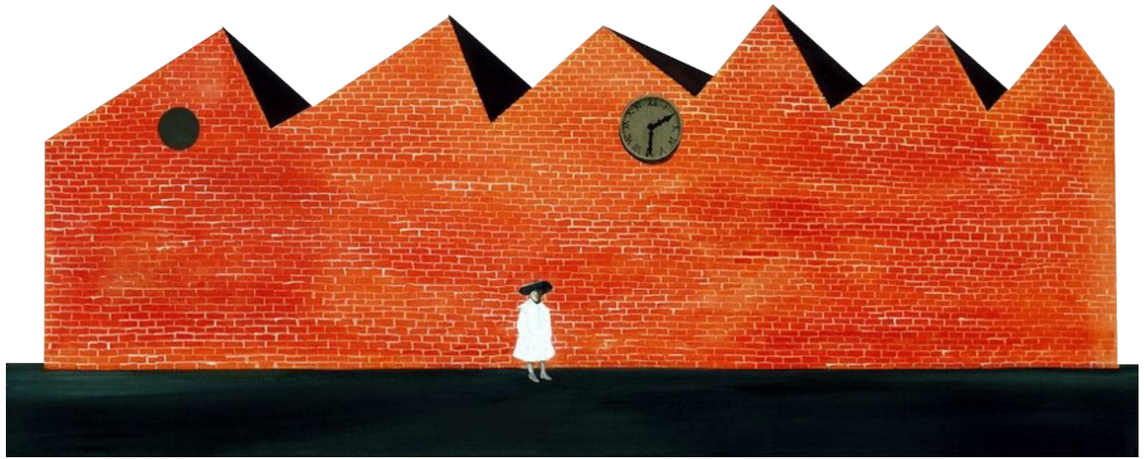

Kislány a fal előtt (Korai-korszak)

A fal motívuma korszakokat átívelően megjelenik Ország Lili alkotásain. Ez a fal Ország Lili festészetében kezdetben erősen negatív töltetű jelentéstartalommal bírt. Szimbóluma volt az elnyomásnak és a szorongásnak. Ahogyan a festőnő, mint művész kibontakozott és fejlődött, ez a fal hasonló módon kinőtte kezdeti jelentését. A sok utazás és élmény, ami Ország Lili nagy művésszé válását inspirálta, párhuzamosan eredményezte,hogy ezekre a falakra különböző jelentéstartalmak rakódjanak. Ikonok, ősi jelek hordozói lettek, majd letűnt városok romfalai, amik magukban hordozták a múltat és annak a történéseit, rétegeit.

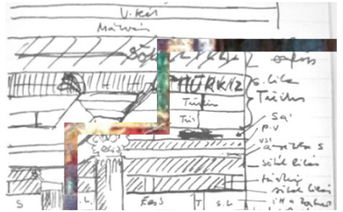

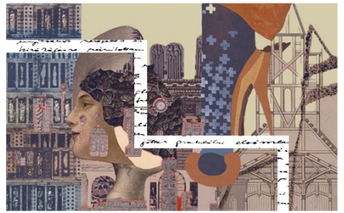

Ez a rétegstruktúra, akár az idő, felfogható a jelenek egymásutániságaként is. Megjelenik benne nemcsak az egyéni psziché, hanem mítoszok is, ezáltal a kollektív emberi tudattalan, álmok, jelek, ezeknek újraértelmezése és újraélesztése, éppúgy ,mint további rárakódott jelentéstartalmak. Ezek a romok a bizonyítékok arra, hogy semmi sem tűnik el nyomtalanul, kultúrák születnek, meghalnak és egymásra rakódnak. Ennek a gondolatnak kiteljesedése Ország Lili „labirintus" sorozatában észlelhető leginkább, ami felfogható egy hatalmas falként, faltöredékekként néhol ablakokkal, ajtókkal áttörve, ami arra vár, hogy belépjenek mögé, és megismerjék, mi is van a fal mögött.

struktúra

Barna várakozó figura (Labirintus-korszak)

"Életút és túlvilág: a részletes elemzés sem fog máshová vezetni. Mégis érdemes részletesen elemezni ezt a sorozatot, bejárni Ország Lili labirintusának útjait, ahogyan azt a művész tette. " - írja Zsemberyné Árvai Mária a Labirintusos képekről - *A képek tervezésekor visszanyúlt a montázstechnikához, ezúttal azonban saját, korábban megfestett képeinek nyomdatechnikával sokszorosított reprodukcióit használta alapanyagként. A saját művek használatából kifolyólag itt mindvégig önmaga idézéséről van szó, mai szóval ez a kollázssorozat egy „remix", az elsőként Laczkó Ibolya által használt kifejezéssel élve önmontázs. (...) A Labirintus sorozat képeit művészi értelemben nem tartom az œuvre csúcspontjának. Valóban sok az ismétlődés, a képek kompozíciója és a motívumok is hasonlóak. Összegző műként, gondolatkísérletként azonban rendkívül izgalmas, kulcsfontosságú a szerepe az életművet lezáró műcsoportként."*

Hírnök (Korai-korszak)

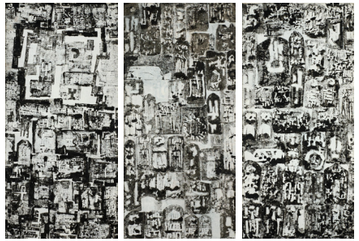

Rekviem - részlet (Városos-korszak)

De Profundis (Írásos-korszak)

Ikonosztáz (Itáliai-korszak)

Nem próbáltunk meg új szálak alapján gondolkodni Ország Lili életművének szerkezetéről, hanem inkább vettük az utóbb leírt mondatot és alapmegállapításként kezeltük: (A Labirintus-korszaknak) összegző műként (...) kulcsfontosságú a szerepe az életművet lezáró műcsoportként. Ez az a gondolat, ami alapján elrendeztük a korszakokat, festményeket. A Korai-, Városos-, Írásos- és Itáliai-korszakot úgy szeretnénk kronológiai sorrendben bemutatni, mint az életmű alapja, amire ráépül a Labirintus-korszak, mint az életmű összegzése. Egy lineárisan felépített kiállítás, melynek a végén helyezkedik el a Labirintus-korszak, nem érzékeltetné elegendően az összegzés gondolatát, mert ugyanazon formai keretek között lenne bemutatva, mint a többi korszak. Ezért választottuk el a labirintusos képeket a többi korszak képeitől és helyeztük el a két csoportot két eltérő téri helyzetben, ezzel alkotva két kiállítást, melyek között létrejöhet átjárás, áttörés, de formailag egyértelmű az elkülönülés. Elkezdtünk gondolkodni a negatív térről, amely kialakítása során egyszerre két tér jön létre. Párhuzamot húztunk a negatív tér viselkedése és Ország Lili életművének struktúrája között.

negatív

"Ha a pozitív tér bármilyen észlelt létrehozott tér, akkor a negatív tér lényegében ennek az ellentéte: egy szilárd, de egy bizonyos konfigurációs állapotban lévő szilárd tér, amelyet kétféleképpen minősítünk. Először is, úgy kell alakítani, hogy kívülről meghatározza és formálja a teret, és nem jelenhet meg leválasztott tárgyként. Másodszor, üresnek kell lennie, és ezáltal belsőleg tartalmaznia kell a teret. Más szavakkal , ha a pozitív tér az üresség, amely a „köztes" forma, akkor az ellentéte, a negatív tér, az üresség, amely a „köztes" tér. A negatív tér a fizikai szilárd test sajátos kialakítása, amely kizárólag a tér kialakítását szolgálja, mind önmagán belül, mind kívül. Ez a többszörös megjelenés állapota, szilárdnak látszik és üres."

(Steven Kent Peterson - Space and Anti-space)

A fenti szöveg definíciója szerint a negatív tér akkor jön létre, ha egy pozitív -tömör- tér belsejét kimarjuk. Az így már csak szilárd térnek nevezett megmaradt pozitív tér belső, kimart felszíne a negatív teret, a külső felszíne pedig az azt körülvevő külső teret formálja, és e kettőhöz folyamathoz mindenképpen különböző attitűddel áll hozzá. A két attitűd elkezdhet nagyon hasonlítani egymáshoz, ha a két térnek szorosabb a kapcsolata, és eltávolodhat egymástól, ha a kettő kapcsolata nem fontos. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az attitűd annak függvényében változik, hogy a külső tér mennyire tükrözi a lényegi szerepet magára vállaló belső negatív teret. A mi esetünkben Ország Lili festői énje maga a szilárd test, amely kiadja magából ezt a két teret. A külső teret alkotó felszínt tesszük egyenlővé a Labirintus-korszakkal, míg a belső negatív teret alkotja a Korai-, Városos-, Írásos- és Itáliai-korszak. A két tér festői attitűdjeinek kapcsolata kettős. Egyrészt különbözik a célja a festményeknek: a Korai-, Városos-, Írásos-, Itáliai-korszak (belső tér) alkotásainak megfestésével Ország Lili a témái jelentését kereste vagy fejtette tovább, míg a Labirintus-korszaknál (külső tér) a jelentéstartalom - élet és túlvilág - kifejtése nem lehetett cél, hiszen a kontextust már maga a cím megadta.

Másrészt a Labirintus-korszak az összegző mű, mely idéz korábbi korszakokat, ezzel kifejezetten fontossá téve a kapcsolatot a többi korszakkal. Mindezért a szilárd test nem közelítheti a külső és belső tér felszínét annyira, hogy azok vonalvezetése megegyezzen, de nem is távolíthatja el őket annyira egymástól, hogy az azok közötti formai kapcsolat megszűnjön. A belső terek helyet formálnak témáiknak, melyek köré a szilárd test befoglaló formát rajzol, ezzel kiadva a külső felszínt. Az előbb is idézett Steven Kent Peterson írásban a következő negatív térről alkotott következtetéseket találjuk: *"A falak elsősorban a tér alakítására szolgálnak - a fal nem egy semleges válaszfal, amely egyszerűen felosztja az anti-teret, hanem konfigurációval rendelkezik. A falakat sűrűséggel és textúrával kell kialakítani - a fal nem semleges válaszfal, amely egyszerűen csak felosztja az anti-teret, hanem magává a földdé válhat. Készítsünk vastag és teret tartalmazó falakat - a vastag fal a negatív tér médiuma: dimenziója a térfogati tér elsődleges feltétele. Készítsünk olyan falakat, amelyek haszontalanok, csak a tér kedvéért: a falak nem csupán a programozott funkciók peremszélei, hanem az átmenetek helyszínei és maguk a helyek. Készítsünk negatív térrel rendelkező terveket - a látszólagos tömeg és vastagság „elvesztegetett" tere a tér jelenlétének előfeltétele."*

A szilárd test külső és belső terét formáló attitűde hasonló: A külső követi a belsőt.

A két felület attitűde eltérő: A külső felületet egyáltalán nem határozza meg a belső.

A két felület attitűde kettős: A külső felület reagál a belsőre - befoglaló formát ad ki -, de nem követi le azt

külső tér

szilárd tér (kimart pozitív tér)

belső, negatív tér

Lehet, hogy egy negatív állapotban lévő fal a megoldásunk?

a fal

Ahogyan a fenti idézetben is olvashatjuk a fal megfelelő médiuma a negatív térnek. A szimbólum, ami bennünk mindig, mint pozitív tömör tér élt, eddig azt a kérdést vetette fel, hogy: Mi lehet a falon túl? Ország Lili esetében azonban a falba beépülnek jelentéstartalmak és felmerül az a kérdés is, hogy: Mit rejt maga a fal? A rejtekhelyekre pedig máshogyan bejutni nem tudunk, csak úgy, ha a rejtekhelyek negatív terekké alakulnak a látogatás idejéig.

"A falak mögött annyi minden titok húzódik meg, a falak félelmetesek. Egy-egy fal előtt mindig arra kellett gondolnom, hogy mi vár rám ott túl... Ezt akartam kifejezni. A szorongásaimat tehát. Mert a falak bennem voltak... Mélyen érintettek. Megtaláltam bennünk mindazt, amire szükségem volt önmagam kifejezéséhez."

(Ország Lili)

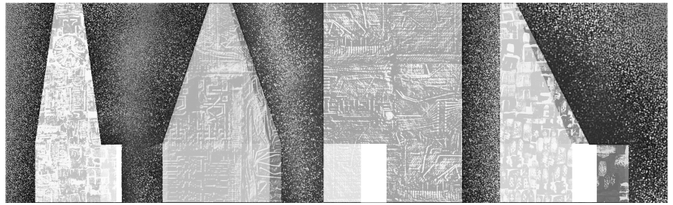

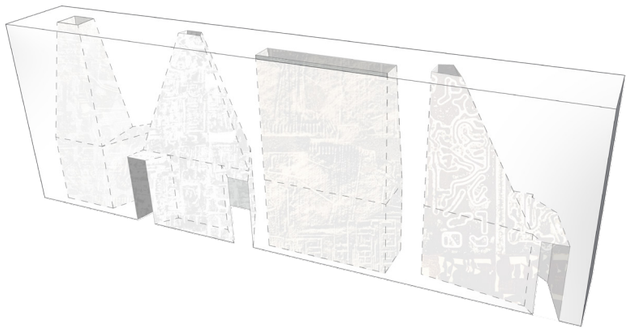

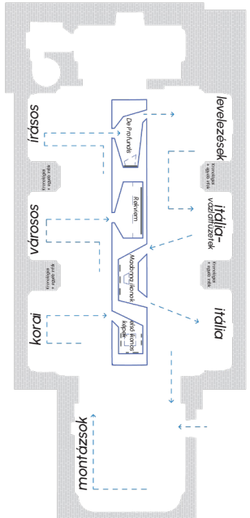

Az általunk tervezett fal a templom terének közepén húzódik végig 24 méter hosszan és 7 méter magasan, bőven látószög felett. Az első 4 korszak festményeit és az azokról szóló információkat a templom falára raktuk. Ezeknek a korszakoknak szenteltünk egyet-egyet a templomtérben kialakított 6 beugró terecskéből. Minden korszak beugrójával szemben nyitottunk ajtót, mely a korszak falban kialakított negatív terébe vezet. A falban 4 negatív teret alakítottunk ki a 4 korszaknak. Mindegyik térben olyan festmény-csoportot helyeztünk el, mely a korszakának hangsúlyos képviselője: Korai korszakból az első ikonos képeket, a Városos-korszakból a Rekviemet, az Írásos-korszakból a De Profundist és az Itália ihlette képek közül a Madonnás ikonos képeket. A negatív terek felett összeszűkül a tér és a fény bejutására is szolgáló kis nyílásokban végződik a fal tetején, ezzel valamiféle kapcsolatot teremtve a negatív terek és a templomtér között.

A templomtérbe lépve a Korai korszak montázsai fogadják a látogatót, majd be is vezetik a templom főhajójába, ahol a Korai korszaktól az Itáliai ihletésű képekig kronológiai sorrendben vannak elrendezve az alkotások. A bejárás útvonala ingázik a templom fala és a tervezett fal negatív terei között. "A Labirintus képek tervezése, festése során tehát mindvégig nagyobb felületekben, nagyobb képegyüttesben gondolkodott. Nem képet akart akasztani a falra, hanem falat, faltöredéket alkotni. Olyat, amit nem közelről tanulmányoz a látogató, hanem távolabbról is hat rá, a néző nem egy kép, hanem egy fal előtt áll. Egy olyan térben, amelynek a falait Ország Lili festette." (Zsemberyné Árvai Mária). A Labirintus-korszak festményeit a fal külső felületén helyeztük el, annak mindkét oldalán és teljes hosszán, azt jelezve, hogy a képek lényegében a fal részei, hiszen azok alkotják a szilárd test külső teret formáló felszínét. Bár a korszakot alkotó képek így látszólag kiemelt helyet foglalnak el, az igazán meghatározó, a korábbi korszakok alkotásai mögöttük rejlenek a falban. Az bejárás útvonala körbevezeti a látogatót a térben, így a kiállítás a félkör alakú apszisban végződik, ott, ahol kezdődött.

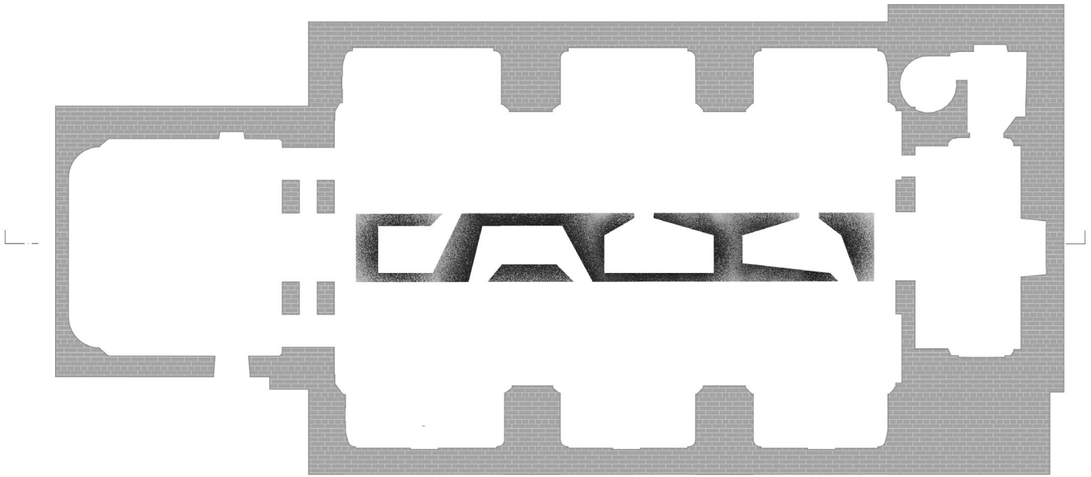

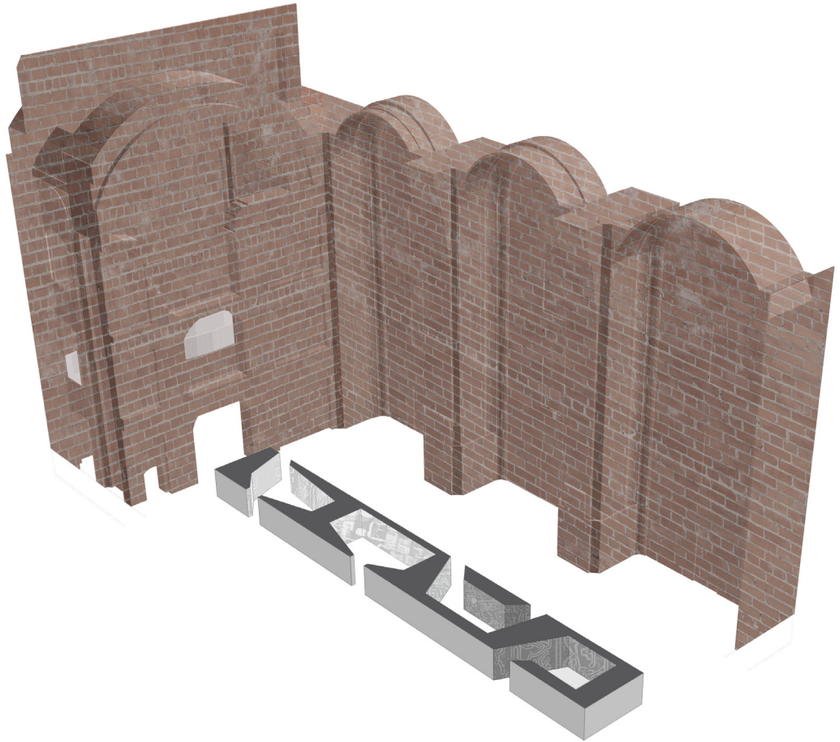

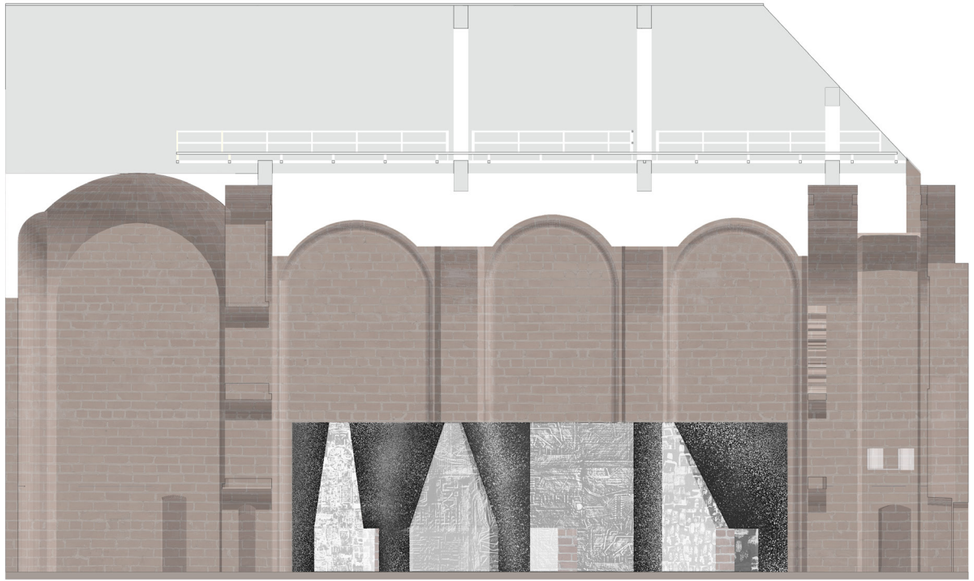

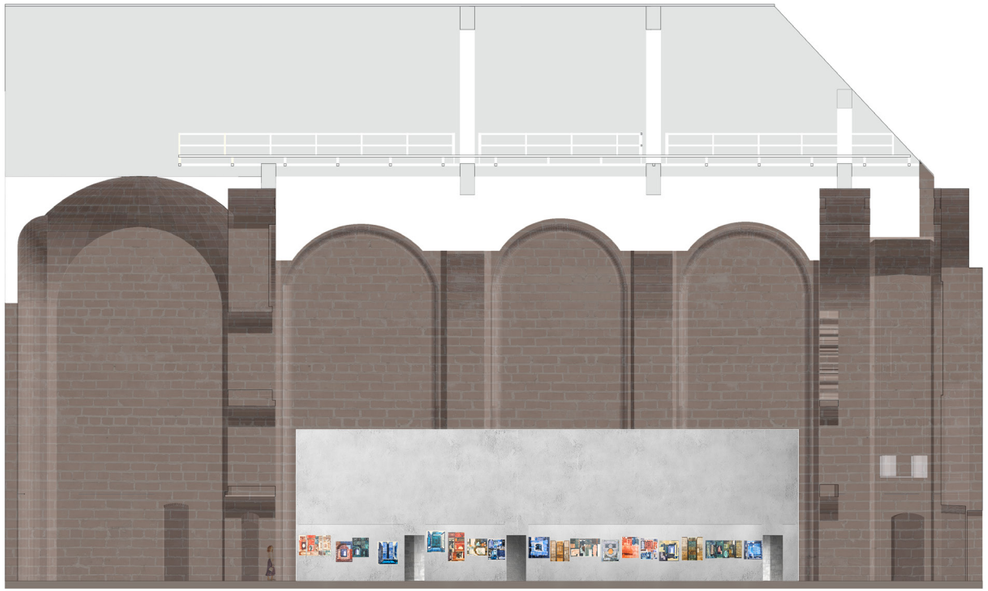

Kaldenecker Zsófia, Nagy Anna Borbála

Kedves Bandi! Olvastam Annának írt levelét, látom nagyon rosszkedvű – ez elég baj. vigaszta lásul, ha egyáltalán ez az, akkor csak annyit tudok mondani, hogy itt legalább olyan rossz idő van, ha nem rosszabb. ami az ottani társbérletét illeti, ez bizony kellemetlen, no és nem lehet azon változtatni? rozsdával 2 lakik? – visszatérve az előzőekre, csak annyit akarok mondani, hogy ne adja át magát a rossz hangulat nak, az a legrosszabb módszer, pontosan az ellenkezőjét kell csinálni és ezt Maga nagyon is jól tudja. persze most kirőhög engem, és azt mondja, hogy én ne adjak Magának ilyen bölcs tanácsokat. na de higgye el, hogy itt még kellemetlenebb a „tavasz". Milyen a társaság és kik vannak? nálunk is nagyon mísz minden. elhalasztották a bemutatót május 5-re, 3 szóval nagyon undok dolog ez. festeni nem tudok, mert nem lehet kijárni, folyton esik, itthon meg már nem tudok semmihez hozzányúlni, mert úgy látom, hogy ha nem festek kint, akkor egyre jobban elszegényednek képeim, a végén már nem lesz rajtuk más, csak egy szürke ég. Most azzal foglalkozom szabad időmben, hogy le és föl rakok egy-két képet a falra, majd undort kapok tőlük és legszívesebben hasítanék." Már egy sem jó, se a padlizsán sem a hóember, 4 utálom mindegyiket egytől egyig. unalmasak és nem mondanak semmit, olyan üresek, mint én. konganak. szégyellem magam miattuk. 12 Ország lili – bálint endrének 31 azt hittem, hogy ott a schmidt-kastélynál 5 tudok valamit festeni arról a fejetlen szoborról, 6 és képzelje el, mikor kimentem oda másodszor, most már teljes fel szereléssel, nem találok ott semmit sem, leköntötték az összes szobrot, csak tör melék maradt. ez az én formám! aztán kimentem harmadszor megnézni a kör nyezetet, gondolván arra, hogy ott majd visszaidézem az egészet, de ismét el lettem üzve, mégpedig egy szatírtól!" képzelje el, egyedül voltam, majd a guta megütött, mikor felém jött, futottam ész nélkül, szerencsére a közelben volt egy kecskepásztor, ahhoz menekültem. Mondanom sem kell, hogy két napig teljesen ki voltam borulva. – vasárnap pedig leforráztam a lábamat jó alaposan, egy te nyérnyi helyen, rém fájdalmas volt, most már felszúrták, úgyhogy kevésbé sántí tok. Hát így van ez minálunk. azért mondom, hogy örüljön, hogy sárospatakon lehet, 7 ott biztos nem üldözik az embert szatírok és nem égeti el a lábát. biztos most dühös, hogy semmi jót nem írok, csak kalandjaimról számolok be, de hát mit is csinálják, hisz épp most fejeztem be a napi tornát, 25x föl- és le akasztottam 2 képet, ez szó szerint így van, jelenleg éppen a hóember és a pad lizsánt – ezt a kettőt még mostanáig kibírtam valahogy, most tornázok velük, és holnap nyesek!" Maga nagyon is türelmes volt hozzám, és nagyon jót tett velem, mert ez idáig ébren tartott bennem valamit, és amíg nem hasonlítom magam össze senkivel, addig elhitetem magammal azt, hogy van 3 képem, de ha bárkihez hasonlítom ezeket, végem van. Mindent le kell szedni a falról! Csak legalább az a szatír ne jött volna! talán tudtam volna egy képet festeni. és ha az idő nem lenne ilyen, amilyen, talán tudnék még valamit csinálni. persze jó, hogy léteznek külső körülmények! Mit is csinálnék most, ha ezek nem volná nak! Milyen kifogásaim lennének?! ideje abbahagyni ezt a levelet! elege lehet már belőlem ezek után. Hát remélem, nekem is ír majd, addig is szeretettel üdvözli, Lili.

Bandikám! a meghívással, amit telefonon közölt, a következő volt a helyzet: aznap egész nap hívtam a rottenbiller u-t, senki nem vette fel a kagylót. Másnap Julikát 1 sikerült reggel 9-kor fölébreszteni, elmondtam a dolgot, mire ő közölte, hogy eddig semmi értesítés nem jött, és ha megjön, akkor ő elviszi az édesanyjának. – Hát ennyit tudok, remélem, azóta már megkapta a pénzt. nekem közben sikerült egy torokfájást kapni (utazás előtt kellő hipochondriával spékelve). 22 Ország Lili – Bálint Endrének azonkívül jött egy sürgős munkám, úgyhogy egy hétig csak azon dolgoztam, semmit az útra nem tudtam előkészíteni, ma este utazunk, most kezdek mosni, vasalni. szörnyen be voltam fagva, még a telefont sem vettem fel (mert különben nem tudtam volna elkészülni). Jól jött, igaz, hogy pár száz forint és rengeteg munka, de most ez is nagyon sokat jelent, mert hét hónapja nem volt semmi, 2 sőt előre sem biztató a helyzet. szokásomhoz nem híven ezen a héten teljesen szétestem, nem ismerek ma gamra, ezt betetőzve a grafika, azonkívül a torokfájás, azonkívül öcsém3 a kór házban van magas vérnyomással, azonkívül gyurkának4 annyi hivatali munkája van, hogy minden nap hazahozza az aktákat és itthon éjjel 1-ig dolgozik, persze ezen krenkelem magam a legjobban, mert eddig jól nézett ki, most meg olyan, mint télen, agyondolgozza magát, ideges, akárcsak én. az utazás sem megy olyan simán. az is csupa izgalom: ma utazunk, de még sem az útlevél, sem a vízum nincs meg! (ilyen és ehhez hasonló ügyek, unalmas felsorolni!) Hát – mindössze ez van. Használja ki mindenképpen az ott levést, amíg csak lehet. kívánci vagyok, mit dolgozik. irikém, 5 hogy érzed magad abban a társaságban? legközelebb, ha ma valóban utazunk, már csak bulgáriából írok. Milyen muris, hogy holnap ott vagyok! a társaság így küllemre elég fura (ihaj csuhaj magyar ember vagyok meg fáni kák, akik nyilván mozgalmi dalokat fognak énekelni.) Hát majd meglátjuk. szóval lehet, hogy megyek ma. Csókollak benneteket, Lili

Drága Miklós! Jan. 22-iki levelét 1 örömmel olvastam, de sok mindent nem értek belőle. először is mindazt, amit Magáról ír. nem értem, hogy miért kell Magának hitelbe vásznat venni, nem értem, miért kell minden villamosutat meggondolnia, nem értem, miért nem tud venni egy reprodukciót; – hát a testvére nincs olyan jó módban, hogy ide iglenesen fedezze ezeket a legminimálisabb szükségleteket? – vagy nem akar sem mit sem igénybe venni? nagyon elszomorító, hisz Maga itt egész másképpen nyi latkozott az egészről. érdekelne, mibe kerül ott a festővászon, hogy ilyet is hitelbe kell Magának venni! Hisz ilyesmit még az én nyomorom mellett is meg tudok venni. igaz, hogy általában rossz hírek jönnek a nyugatra ment festőkről, azt mondják, nem tudnak megélni! párizsban pl. lehetetlen lakást kapni stb. Júlia2 nemsokára visszajön, nem bír ott maradni, innen kért vasúti jegyet. levelében sokat ír képeimről, azoknak pesszimista hangulatáról. Hát bizony bármennyire is igyekszem, mindig hasonló dolgokat vetítek ki magamból. én vál tozatlanul kitartok mellettük, mert legbelülről jönnek és képtelen vagyok hazudni. amikor valami humorosabb dolgot csinálok, az rendszerint akasztófahumor. Most éppen jó periódusban vagyok, egy hónapja megállás nélkül dolgozom, montázso 26 Ország lili – róbert Miklósnak 25 CzitrOM gábOr és Márkus anna – Ország lilinek 48 kat csinálok, azt mondják kollégáim, hogy legjobb dolgaimat most csináltam. én is úgy érzem, hisz formálisan égek a munkaláztól. lehet, hogy ebben az évben bálint 3 svédországban néhányunk munkáiból egy modern kiállítást rendez, reméljük, megkapja az engedélyt rá. 4 Most a modern művészektől is vásárolnak képet, tőlem is vettek, bálinttól, kornistól, 5 anna Margittól és a többiektől is (elég nagy dolog). persze nem tudni meddig? tőlem megvették azt a vörös ruhás holdfejű figurát 6 2000 forintért. Mennyiért vásárolják meg a Maga képeit, nagyon érdekelne. volna egy nagy kérésem, – rengeteg hajam hullott ki, és szükségem volna egy gyógyszerre: „bepanthen", akár tabl., akár injekció vagy oldat, mindegy milyen formában (talán tabletta volna a legjobb), a gyártmány „la roche" (svájci). a másik kérés: egy kg glutolin ragasztószer, itt nem kapható, úgy tudom, hogy egész olcsó. Miklós drága,természetesen csak akkor küldje el a két dolgot, ha ezt nem érzi meg. nagyon nehéz számomra kérni valamit, de Magával szemben nincs meg ez a gátlásom, mert közelebb áll hozzám, mint egy testvér. Milyen kiállításokat látott? persze itt engem most főleg a modernek érdekelnek. nem látott Max ernst-, Chirico-, Miró-kiállítást vagy esetleg Henri rousseau-t? ezek kedvenc festőim, ha látja őket, gondoljon rám. a barátnőm szokott írni svájc ból, 7 és olyan képeslapokon ír, amelyeken ezeknek a reprodukciói vannak. Ha maga találna ezekből hasonlót, akkor kérem, írjon egy-egy ilyen lapra. a cigánylányt, amit fest, azt modell után festi, és ki a portré-megrendelő? kikkel jön össze, milyen emberekkel? gerdával 8 sokat tud most együtt lenni? Írjon arról is, hogy mit csinál egész nap? Jaj, de hiányzik már nekem! Mikor fogom Magát megint látni?! Magunkról semmi különösebbet nem tudok írni. Mindketten dolgozunk, ki-ki maga mesterségét folytatja. gyurka9 egész nap nincs otthon, én alig jövök össze emberekkel, teljes mormota életet élek. van egy kis vackom a vaskályha mellett, ott ülök naphosszat és festek vagy montázsokat csinálok. Már lassan beszélni is elfelejtek, úgyhogy kénytelen leszek hangosan gondolkodni. Maga úgy fejezte be levelét „az élet keservesen megy tovább". nem jól érzi ott Magát? általában nagy hajszáról panaszkodnak, igaz ez? Mikor és hova fog tavasz szal utazni? én szeretnék nyáron ismét bulgáriába menni, 10 remélem, oda még adnak út levelet. egyelőre búcsúzom. nagyon várom további levelét. sok szeretettel ölelem lili drága Miklós! Most kaptam meg a lapot, amit még bécsből írt, látszik rajta, hogy magánkívül van az utazási láztól, gondolom azért, hogy most kissé lecsillapod hatott, ha azóta párizsban van, igaz, ott újabb izgalmak várják. (gyönyörű a rep rodukció, amit küldött.) Mielőtt még bármiről is beszámolnék, szeretnék reagálni legutóbbi levelére. először is borzalmasan meglepett, amit rosita salemről 1 írt, ez a rokonság tema tikailag egész fantasztikus és nem volna érdektelen számomra megismerkedni vele. az is érdekes, hogy ugyanabban az évben születtünk, na és amint írja, hogy egyik képén egy fej látható, mely kísértetiesen rám hasonlít. szóval meg kell is merkednünk. várok vele mindenesetre, míg Maga visszatér bécsbe. gyarmathy után érdeklődik, ő valóban tihamér, 45 körüli, nagyon szimpatikus ember és jó absztrakt festő. a kiállításról: 2 az első örömömről beszámoltam. azóta eltelt hosszú idő, sok támadás és érdeklődés van. főleg Oelmacher a. 3 támad erősen, név szerint senki sem volt általa kiemelve, de az egészet rondán és aljasul támadja. 4 a többi kritika mérsékeltebb, 5 lényeg bennük az, hogy semmi elismerés, és csupán arra utalnak, hogy helytelen volt az elmúlt évek eltiltása (csak ez az egy pozitívum van!), egye lőre! ezzel szemben a közönség változatlanul rendkívül érdeklődő, a mi termünk ben van mindig a legtöbb ember és várakozáson felül sokan nagyon szimpatizál nak az addig nem látott műfajjal. eddig 50 ezren nézték meg, sőt most már biztosan többen. ilyen még nem igen fordult elő. nekem is sok rajongám akadt, ezt visszamondták nekem, sőt olyat is mondtak, hogy az én képeim a legizgalmasabbak. persze nem adok erre semmit! sokkal job ban kínlódok most a festéssel, semhogy elvakítanának a tetszések. Úgy érzem, hogy egy periódusom lezárában van, 6 valamin túl kell jutnom, megfogalmazni még nem tudom, csak kapirgálok és kínlódom. sokszor teljesen kiborulok, egyik nap már össze akartam nyesni képeimet (egyiket sikerült is), a többit gyurka7 megmentette. rossz hangulatomhoz hozzájárul az is, hogy minden barátom elhagyott: Maga, bálint, 8 anna9 (ő is most párizsban van), biztosan fognak találkozni, mondanom sem kell, hogy esz meg az irigység, hogy nem lehetek Magukkal. elképzelem, hogy párizs utcáin együtt sétálnak, jaj istenem, csak 2 hétre Magukkal lehetnék ott! na mindegy, szél ellen nem lehet... drága Miklós, Maga biztos megérti ezt, hiszen barátok nélkül ez a hely nagyon sivár! azonkívül van egy olyan félelmem is, hogy mindenki nemcsak hogy fizikailag elhagy, de lassan egyéb kapcsolat is megszűnik. Márkus anna nagyon jó barátom volt, és érzem leveleiből, hogy egyre távolabb kerül. bandi nagyon hiányzik, egy hónapja van párizsban és mindössze egy levelet írt, holott majdnem naponta találkoztunk. Maga az egyetlen, aki nem feledkezik meg rólam, de most már aggódni kezdek, hogy ez az új légkör elfeled teti mindenkivel a régit. azt írja, Miklós, hogy bulgária helyett próbáljak párizsba kérni útlevelet. eddig úgy látom, hogy még bulgáriába sem fog menni (még ugyan reménykedek), de 40 Ország lili – róbert Miklósnak 72 hát párizst meg sem kísérlem, hisz ha menne, akkor sem tudnék elmenni, hisz pénz nélkül sem tudok kezdeni semmit. bandi címét kéri. én sajnos nem tudom hol lakik, ő nekem ezt a címét adta: a. bálint paris (19) poste restante, bureau 121. rue des fétes. Írjon oda és akkor tudnak találkozni. rozsda10 címét nem tudom, nem levelezek vele, különben sem ír róla bandi valami nagyon kedvesen. 11 Márkus annát majd bálint bemutatja, neki sem tudom a párizsi címét, mert ő Saarbrückenben lakik és csak látogatóba ment oda. Úgy hallottam egyébként, hogy vajda Júlia is nyáron párizsba megy. Hát nagyon kíváncsi vagyok, hogy fogja ott Magát érezni Miklós, gondolom, istenien. kívánom is. Írjon gyakran és részletesen. a modern reprodukciós lapok nak is nagyon örülnék. itt most nem is akarok semmit sem kérdezni, hisz ki sem fogynának kérdéseim, és gondolom, hogy úgy is mindent megír. azt mindenesetre írja meg, mennyi ősz töndjat kap, és hogy lehet abból megélni. és feltétlenül írjon arról, találkozott-e bandival, annával, ezt részletesen mesélje el, legalább odaképzelem magam. Még egyre felhívom figyelmét: Max ernst-kiállítást, 12 ha módjában van meg nézni, akkor sürgősen nézze meg, legnagyobb élő festőt egészen beleszerettem. anna küldött egy kis könyvet rajzaival, nem tudom letenni, olyan szépek, úgy örülök neki, mint majom a farkának. Ha lát Max ernst-könyvet, lapot v[agy] ka talógust, akkor nagyon-nagyon kérem, hogy küldjön. disznó vagyok, hogy mindig kérek valamit! ne hagyja magát kizsákmányolni tőlem. különben is úgy unom magam, hogy le szeretném magam húzni a WC-n. Mindenkit agyongyötrök lehetetlen természetemmel, de tényleg rémes, hogy mindenki itt hagyott. gyurka szerint tökelen kutya vagyok. de elég is belőlem!!! inkább búcsúzom és nagyon kívánom, hogy minél jobban érezze magát. sok szeretettel, Lili

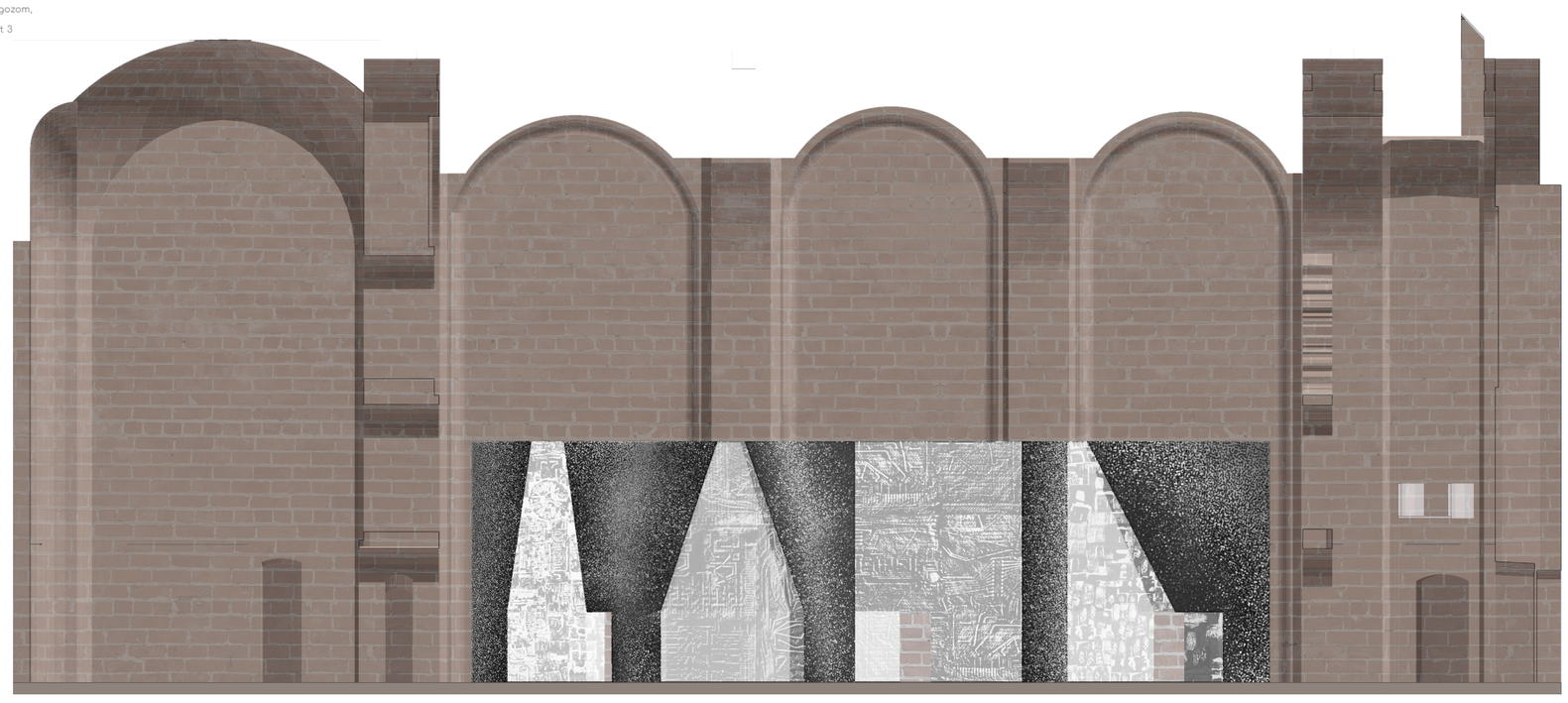

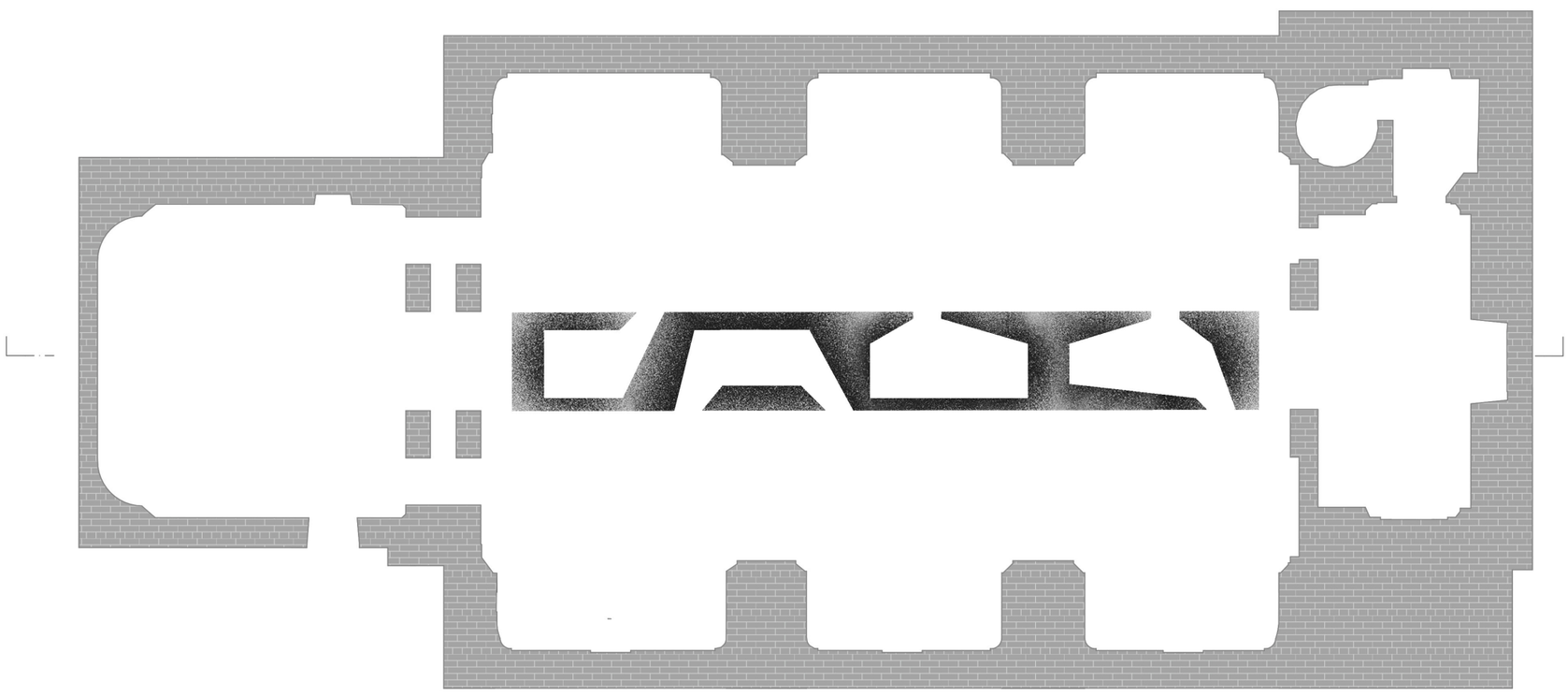

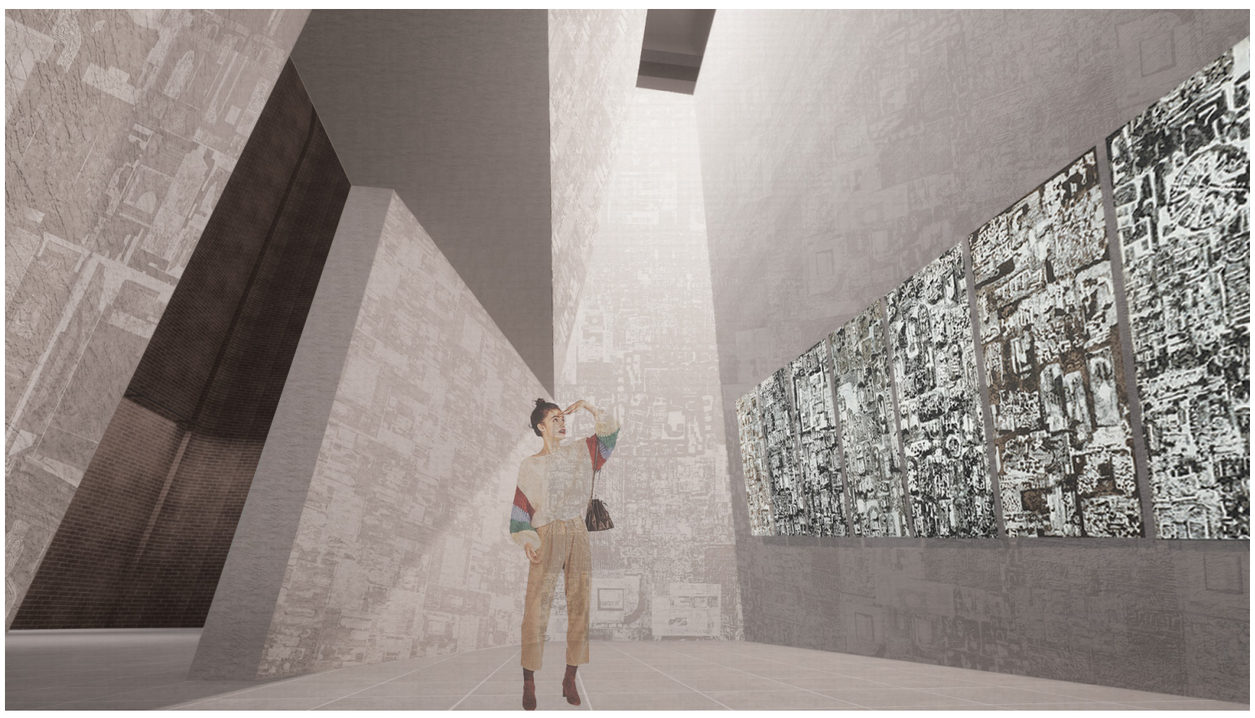

"A falak mögött annyi minden titok húzódik meg, a falak félelmetesek. Egy-egy fal előtt mindig arra kellett gondolnom, hogy mi vár rám ott túl... Ezt akartam kifejezni. A szorongásaimat tehát. Mert a falak bennem voltak... Mélyen érintettek. Megtaláltam bennünk mindazt, amire szükségem volt önmagam kifejezéséhez"

MUNIO-

Kaldenecker Zsófia, Nagy Anna Borbála

közepette dobta be a postás levelét. nagyon boldog vagyok, hogy jól érzi Magát és ír nekem. az aggodalmamat úgy tudnám megmagyarázni, hogy mindazok, akik elmentek és jó barátaim, úgy érzem, elfelejtenek teljesen s például anna2 habár ír nekem, de érzem valamennyi leveléből (bár inkább csak lapokat ír), hogy minden, ami itt van, azt el kell felejteni, még akkor is ezt mondom, ha azt írja nekem, hogy honvágya van. bandi 3 6 hét 42 Ország lili – róbert Miklósnak 78 óta egyszer írt egy hosszú levelet, 4 pedig ő igen jó levélíró, és itteni festők közül talán, sőt biztosan hozzám kötődött legjobban, no meg én is – hát épp ezért na gyon-nagyon el vagyok keseredve és nem tudom megmagyarázni, mi az oka annak, hogy mindenki, aki kitette innen a lábát, egész másképp viselkedik, másképp érez, mint ahogy ismerem. Hát ezért vagyok olyan türelmetlen, ha Magától nem jön időben levél, mert félek, hogy Maga is beleesik ebbe a „betegségbe", hisz nem is tudom, minek nevezzem. „közöny"? Hisz mindegyiktől olyan távol áll ez! rozsdának5 a barátságtalanságán nem csodálkozom, bandi is nagyon panasz kodott rá, úgyhogy azt ne vegye szívére. találkozott már bandival? szóval nagyon boldog vagyok, van egy barátom párizsban és ez Magal igen élveztem olvasni párizsi beszámolóját, és nagyon megértem, ha egyedül érzi magát, hiszen ha az ember ennyi szépet és újat lát, azt muszáj közölni. na hát, itt fól is használom önzésemet és arra kérem, hogy minél gyakrabban írjon, minden érdekel, ami párizs – annyi szépet regélnek róla. Írjon az emberekről, ut cákról, szokásokról, szóval mindenről. Hogy én oda útlevelet kérjek, az egy gye rekes elképzelés, valószínűleg szófia sem fog menni. eszembe jut, hogy másfél méteres kenyeret eszik, ez igaz? Hogy lehet azt meg enni!?!? feltétlenül írja meg, hogy meddig marad párizsban, és onnan hova megy!? 15 kiállítást megnézni egy nap, az egy őrület! ennek bedilizés lesz a vége! Ha 3-at néz meg egy nap, azzal sokkal többre megy! Maga olyan, mint egy kölyök, akit beeresztenek egy játékgyárba, ott aztán mindent egyszerre megfog, szétdobál stb. én bizony pórázon tartanám és egy napra maximum 3 kiállítást engedélyez nék, és egy képpel sem többet! Ha Chagall-lal meg tud ismerkedni, azt ész nélkül csinálja, hisz az egyik legna gyobb festője a XX. sz[ázad]-nak. nekem évekig kedvencem volt (most átpártol tam Max ernsthez, mert közelebb áll stílusomhoz, de az egy óriás!). ne várjon azzal, hogy Chagallnak mutassa most dolgait, ha módja van vele többször is ta lálkozni (fényképről nekem igen szimpatikus), és minél előbb menjen el hozzá. akik látták képeit, azok csodákat mesélnek színvilágáról, főképp az 1910–1925-ös periódusa a legszebb. Ott az orosz zsidó teljesen benne van. Mit nem adnék, ha ezeket láthatnám! Max ernstet nem látott többet? néha írjon nekem egy-egy mo dern képeslapon (Max ernst, Miró, klee előnyben). Magamról: hülye vagyok, mint mindig, sőt egyre jobban, ami annál is inkább fokozódik, mivel már nincs is kivel dumálni úgy istenigazából, ahogy én ezt az an nával és bandival tettem. gyurka6 egész nap nincs itthon, folyton dolgozik, ő is a szakma megszállottja; így hát egyedül vagyok egész nap, és eddigi hallgatagságom most azzal fokozódik, hogy elfelejtek lassan beszélni, így magamban társalgok, ami nem nagyon szórakoztató, pláne ha a depressziós őrült szólal meg bennem. a festést újból elkezdtem, elég rossz, hogy nincs kinek megmutatni, mert bandi volt az egyedüli és legőszintébb és legszigorúbb kritikusom itt. korniss7 az mo nomániás, úgyhogy inkább nem mutatom senkinek sem, amit csinálok. elkezdtem fényképezni egy kölcsönkapott géppel, és ha készen lesz egy-egy újabb képem, majd küldök fotót róla. – volt már bárban? Hallottam, hogy azok nagyon érdeke sek, ha már volt ilyen helyen, feltétlenül írjon róla. Mit szól a gondolatmenetem 79 hez? Hogy ez miről jutott itt eszembe, azt nem tudom, elképesztően hülye vagyok. azonkívül nézze meg a „la strada" c. olasz filmet, 8 csodálatos! (magyarul „az út"). tavaly az olasz intézetben? láttam, kint még nem adtók, mármint itt. Maros kláriról 10 mit tud, még az érdekelne. kíváncsi vagyok, hogy a sok élmény után, hogy fog festeni. biztosan nagyon jót tesz! Hát édes Miklós, most búcsúzom, várom további leveleit és sok szeretettel ölelem, Lili

Drága Miklós! Mostanáig abban a tudatban voltam, hogy Magának kell írni, de alaposabban utó nanéztem és látom, hogy tévedtem, mert sopronból csak egy lapot küldtem és abban ígértem egy levelet. szóval kérem, ne vegye rossz néven ezt a hallgatást, mert akaratomon kívül történt. azonkívül már nagyon szeretnék Magáról tudni! sopronban nagyon jó volt, a város egészen furcsa hangulatú, teljesen barokk, itt-ott egy régebbi maradvány. van ott régi zegzugos (volt) zsidó utca fantasztikus udvarokkal, olaszos építkezések, régi cégérek lógnak a kapuk felett, minden ház 46 Ország lili – róbert Miklósnak 82 egy külön meglepetés – itt egy kis fülkét, ott egy kis szobrot stb. stb. lehet felfe dezni. a kánikulától eltekintve rengeteget mászkáltam, mindent megnéztem, amit csak lehetett. Most, hogy hazajöttünk, teljesen fel volt forgatva a lakás, közp[onti] fűtést sze reltek, úgyhogy két napig súroltam és takarítottam. Olyan izomlázam volt utána, hogy járni nem bírtam. közben írtam barátnőmnek, Márkus anna[nak] (saarbrückenben él most), hogy keresse fel Magát, ha párizsba megy, lehet hogy már találkoztak is? gondo lom, hogy össze tudnak barátkozni, ő nagyon kedves, rendes nő, nekem igen jó barátom. szegényt gyötri a honvágy. Ha találkozott vele, írjon róla. bálinttal 1 nem tudom, hogy vagyok. 3 hónapig 1 levelet kivéve hallgatott, és most írt, 2 hogy neki szüksége volt erre a hallgatásra, azért, hogy a „köldökzsinórt" el tudja vágni. Hát ez érthető is, meg nem is. nem tudom, jót tesz-e valakinek az, hogy elvágja Maga mögött mindazt, ami kedves és nem kedves volt számára, hogy átvedeljen „párizsi"-nak, hiszen az ő festészete annyira jellegzetesen idevalósi, ill. itteni gyökerek táplálták, az ő állandó halálérzete és félelme, jellegzetes zsidó bá nata őszintén jött ki képeiben, nem tudom, mi lesz velel? egyelőre képtelen va gyok írni neki, mert nem tudom eldönteni, hogy ez családást jelent-e nekem vagy sem. és különben is érthetetlen számomra, hogy egy ilyen jó barátságot, mint ami köztünk volt, ezt, hogy lehet felrúgni azzal, hogy „el kell vágni a köldök zsinórt"?! de nem terhelem ezzel tovább, mindenesetre ez egy olyan pofon, amit nem tudok lenyelni. Mi van Magával, drága Miklós? Hogy érzi magát? gerdáról 3 azt hallottam, hogy amerikába megy, igen? közben kaptam egy grafikai munkát, igaz, egyelőre csak próbarajzokat kell csinálnom egy (gyerek) meséskönyvhöz, és ha tetszik a kiadónak, akkor megka pom illusztrálásra. 4 így hát teljes gőzzel dolgozom, csodálatosképpen még kedvem is van hozzá, mert olyan kedvesek a mesék, hogy élvezet illusztrálni. Jó lenne, ha sikerülne, mert kihúzna az anyagi káoszból, na meg lehetővé tenné, ha megkap nánk az útlevelet bulgáriába, hogy elutazhassunk. nagyon vágyom oda, az ikonok úgy csalogatnak! Hát most be is fejezem, hogy mielőbb megkapja levelemet és kérem, ne vegyen például rólam és hamar írjon, nagyon türelmetlenül várom levelét. sok szeretettel ölelem, Lili és Gyurka

Drága Miklós! Megint én vagyok a disznó, mert nagyon elhanyagoltam, de most elhanyagoltam mindenkit és mindent, magamat is beleértve. amint hazajöttünk bulgáriából, 1 rám szakadt egy nagyobb grafikai munka, 2 ami ugyan nagyon jól jön, de hát nagyon sok munka is van vele. egy kisebb me séskönyvet illusztrálok, remek mesék, ez a szerencse, mert így nagy kedvvel csi nálom. sok humort vihetek bele (pl. van egy tó, amelybe beleesik egy zsák szappan, keresik a szappant a csónakról evezőlapátokkal, miközben a zsákot a halak kinyit ják, a szappan olvadozni kezd és az egész tóból szappanhab lesz, majd jön egy szél, felrepíti a habokat, abból bárányfelhő lesz, és benne marad egy-egy felhőben egy 55 Ország lili – róbert Miklósnak 89 egy hal). ebből elképzelheti, hogy kb. mit csinálok. Múlt héten kellett volna elké szülnöm, de nem voltam képes, így 2 hét haladékot kaptam. Hát ezért nem írtam, nyakig vagyok mindenféle adóssággal: levél, látogatás stb. stb., és nyakig úszom a koszban, mert amióta ez a munka tart, azóta se mosás, se takarítás, már nemsokára pókhálók nőnek rajtam is ki! nem beszélve gyurkáról, 3 akinek nem mosok ki inget sem, és úgy jár szegény, mint egy lelenc. Most, hogy már egy kicsit átlátom a hely zetemet, és vége felé közeledik a munkám, hát elsőnek Magának írok. nagyon elszomorító, amit Magáról ír, nem is ismerek az én drága barátomra! Hát hogyan keseredhet így el!!! azt hiszem, hogy túl mohó volt a nézéseket ille tően, túl sokat nézett meg egyszerre, kifáradt és ebből következik a többi. gon dolom, sokkal könnyebben tudná elviselni az egészet, ha nem azzal a szándékkal kezd hozzá festeni, hogy most itt az idő és alkalom, és ki kell ugrani. ez túl nehéz is lehet párizsban, hisz amint hallom, van egy pár tíz, aki mint festő él és jól él, a többi minden másfélével foglalkozik, nem beszélve az idegenekről, akik éveken keresztül is idegenek maradnak a franciáknak, és így még sokkal nehezebbl azt írja, hogy modelli után rajzol. nem tudom, hogy nagyon sok értelme van e épp a Maga számára! azt hiszem, hogy másutt kell próbálkozni, igaz, hogy ezt nem tudom innen megítélni, de nem volna-e több értelme annak, hogy egy kicsit magába süllyedne és belülről merítene képélményt? ugye nem veszi rossz néven, hogy ezt írom, de azért írom ezt, mert nekem ez többször használt, amikor meg akadtam. na és miután halványan megfogalmazódik az emberben, hogy mit is akar kifejezni, akkor ezután ahhoz megkeresi a modellt. próbálja meg egyszer! engedje el Magát és hagyja a képzeletét működni és nem egy sarokba állított aktot festeni, amihez valószínűleg semmi közel Ha hülyeségnek tartja azt, amit írok, akkor feltétlenül válaszoljon erre! – Milyen társasága van? attól sok függ! (19 vagy 29?) egészen szenilis lettem! rettenetesen öregszem, hull a hajam, fáj a fogam, rengeteget szenvedek a foga immal, most ismét húzni kell, és egészen ki vagyok borulva, mert ez már a 3ik! azt írja, hogy honvágya van. Hát ez az egyetlen, amibe nem szólhatok bele, pedig de boldog lennék, ha találkozhatnék Magával a Max ernst-lapot 4 megkaptam, egyre jobban szeretem ezt a festőt. anna5 kül dött nekem egy vékonyka kis könyvet Max ernst rajzairól: gyönyörűek! Úgy néz ki egyébként, hogy egyelőre kiállításunk nem lesz. nem is bánom, leg alább nyugodtan dolgozhatok a fióknak. az a legjobb, mert nem zavarja meg az embert a siker vagy nem siker. Ha megjelenik a könyv, amit illusztrálok (talán februárban), akkor küldök ma gának. Olvasásról jut eszembe. beleszerettem egy íróba: franz kafka (cseh zsidó), remek. Maguk felé jól ismert, németül írt és nagy kultusza van, itt most jelenik meg (már alig várom!) egy novelláskötete. én egyébként németül olvasom, a könyvtárban megvan néhány könyve. nem tudom mennyire ért Miklósom néme tül, de ha egy kicsit is tud, akkor olvassa el ezt: „urteil" c. 6 novellás kötetét. német kiadás, egyik barátomnak bécsből küldték el. ez a kötet jelenik majd meg nálunk magyarul most összel, és elküldöm Magának, ha tetszik, ha nem, csak a pontos címét kell tudnom, mert néhány hétig tart, amíg azt kézbesítik. – 90 Hol lesz októberben, amikor párizsból elmegy? visszamegy bécsbe? bulgáriai beszámolót legközelebb írok, azért akkor olyan hangulatban kell len nem, azt nehéz leírni, olyan szép és jó volt! és most kiestem ebből a munkám miatt, meg a hideg miatt, mert én már is borzasztóan fázom, és ott olyan jó meleg volt. annával nem találkozott még? gondolom, most párizsban megindul az élet kiállítások terén, és ezért arra kérem, hogy ha egy tasiszta7 kiállítást fog látni és képes katalógusa van, küldje el nekem, jó? (de csak, ha nem kerül többe, mint 5 villamosjegy!!) Hogy tud megélni ½ ösztöndíjból? nem írta meg az új lakása címét, így hát a régire küldöm a levelet, és remélem, megkapja! Írjon gerdáról, 8 brandlékről! 9 de főképp arról szeretnék hallani, hogy már jobb kedvű és ki van

békülve sor sával. adja isten, hogy jó legyen már Magának, hát ki érdemelné meg jobban, mint maga! Írjon öreg barátnéjának, aki szegény bepókhálósodik és nyög a fog fájástól. nagyon sok szeretettel ölelem lili de nov. 18.-án adom fel, mert elfelejtettem! erre a levélre feltétlenül válaszoljon részletesen! bandikám! amszterdami lapot megkaptam. várom a már másodszor beígért hosszú levelet. de ha lusta, hát ne írjon, vagy ha nincs kedve

hát pláne. – rém örülök, hogy tet szett a kettős holdkép, 1 ezt még júniusban festettem én is úgy látom, hogy jó. de mielőtt tovább folytatnám levelemet, visszatérek egy régi kérdésre, amit már rég aktuális lett volna megkérdezni. abban a bizonyos „köldökzsinóros" levélben a kö vetkezőket írta: „ri 2 a tanúm, hogy naponta kellett mérlegre tennem a vélekedéseimet képeivel ka

pcsolatban. tehát együtt voltam a képeivel – és ellenük – mások vélekedéseivel és ellenük." ez szó szerint, amit írt. – nem világos ez számomra! 57 bálint endre – Ország lilinek 58 Ország lili – bálint endrének 92 Mert elsősorban soha nem hozta tudomásomra,

hogy Maga ellenük van, azaz együtt az összes képem ellen van; – amit velem közölt, az mondhatnám 98%- ban mellette volt, tetszett, és volt összes képeimből talán 6, amivel nem értett egyet. én így éreztem, mert Maga ezt így közölte velem, és nem értettem akkor félre, hisz épp elégszer megkérdeztem minden képnél. tehát, most hogy távol van, tartja ezt az állítását (mivel annyi sok jó képet látott?!). feltétlenül magya rázatot kérek. Másodszor: kik azok a „mások vélekedései" mert én

csak kornissról 3 tudok, aki teljes ellenérzéssel volt és van képeimmel szemben, másról nem tudok. tehát kik azok, akiket Magának

meg kellett győzni, vagy akiknek az ellenvéleményét Maga is átvette, és harcolt ellene vagy mellette. nagyon kérem, mind a két kérdésre

válaszoljon részletesen, és úgy, hogy meg értsem. Mert különben tényleg arra kell gondolnom, hogy egy tehetségtelen szar vagyok, aki csak

rossz képeket fest, és akit csak bálint védett meg mindenkivel szemben, és talán meggyőződése ellenére?!?!? Június óta egyébként nem

festettem semmit. több oka volt. egyrészt sopron ban voltunk, majd bulgáriában, majd egy könyvet illusztráltam, 4 amivel okt. 1-én

lettem kész,

és most kezdek ismét festeni. ezek [sic!] volt fizikai oka a nem fes tésnek, persze volt más is. egyrészt a kiállításon5 lévő

pillanatnyi siker majd az azt követő

destrukció, amik különböző helyekről indultak el, nem is akartam ki nyomozni, mert utálom az egészet, és most sokkal

nyugodtabb vagyok, hogy nem kell kiállítani. kristó nagy zoltán6 pl. olyasmit írt, hogy O. l. képei rosszak, dalisak,

és tele vannak elavult freudi szimbolikával. dicsérte Martynt, 7 gyarmathyt 8 és gi ront. 9 korniss szerint ebben

tihamérnak volt benne a keze, én nem hiszem, és nem is akarom elhinni. (kérem Magát, erről senkinek ne

beszéljen!) tihamér egyszer júniusban volt nálam, és megnézte az új képeimet (amiket Maga nem látott), és

elég jól hozzászólt részletesen. de az egészhez mint olyanhoz a következőket

mondta: ennek a dalis szürrealizmusnak már lejárt az ideje. nekem tetszenek a Maga képei, de ez nem

út. Csak azért fogadom el, mert egyedüli, aki itt ezt a szürrealizmust csinálja, de ebből ki kell mászni!

nem lehet ilyen tereket festeni, ennek a plasztikus, szoborszerű formaképzésnek lejárt az ideje,

gondoljon a modern építészetre. próbáljak, ha nem is egyszerre, de át kell térni a modernebb

(síkok, színperspektíva, absztrakció)

szerű ábrázolásra stb. erre is feltétlenül válaszoljon, mi a véleménye erről. Most még csak

annyit, hogy a Maga tanítását, ami a montázsról való festést

illeti, megértettem. sokáig tartott, de most már érzem, hogy nincs értelme lemá

solni a montázst. és megértettem azt is, hogy a montázsaimnak a szerkezetét kell

felhasználnom

képeimben. alkalmaztam is, épp annál a képnél, amelynek fotóját

elküldtem (dupla hold) mert ha még

emlékszik egy montázsomra, ahol mint egy látcsőből két fej van. 10

szóval többet nem másolok. nagyon nehezen megy a festés!!!

Meguntam én is ezt a renaissance-os teret 11 a montázsokban

sokkal felszabadultabb vagyok teret illetően, majd azokból

okulok.

igénylem a színeket borzalmasan, talán most jobbak

lesznek képeim ezen a téren. bandikám, levelem elején

azt írtam, hogy ha lusta, akkor ne írjon, de most

nem ezt írom és kérem, az összes feltett kérdésekre

válaszoljon. nagyon fontos

. Úgy párizsban sem hagyom békén. na mindegy,

majd kikapok, úgy-e?

szeretettel ölelem:

Lili

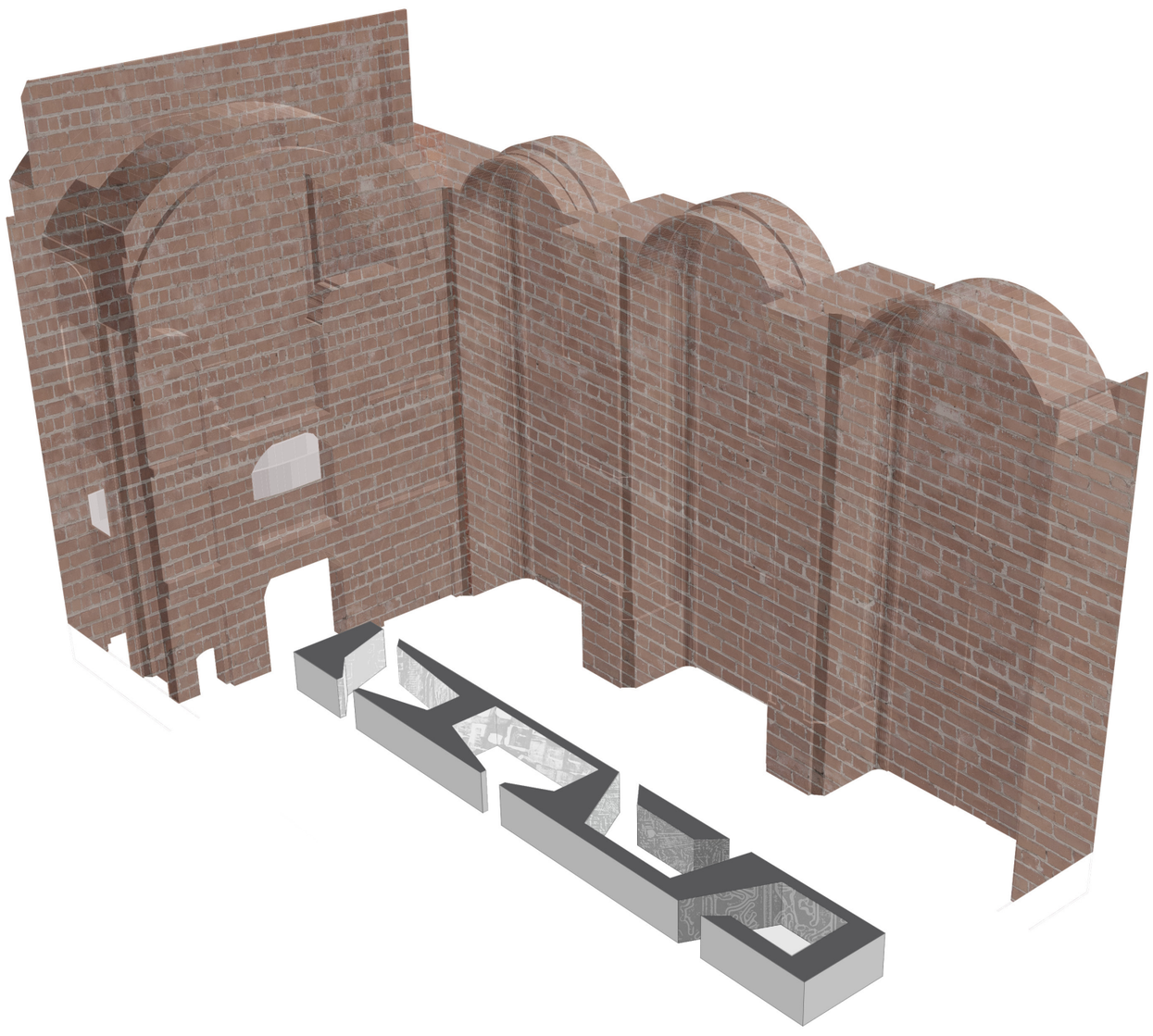

" ° A falak elsősorban a tér alakítására szolgálnak - a fal nem egy semleges válaszfal, amely egyszerűen felosztja az anti-teret, hanem konfigurációval rendelkezik.

° A falakat sűrűséggel és textúrával kell kialakítani - a fal nem semleges válaszfal, amely egyszerűen csak felosztja az anti-teret, hanem magává a földdé válhat.

° Készítsünk vastag és teret tartalmazó falakat - a vastag fal a negatív tér médiuma: dimenziója a térfogati tér elsődleges feltétele.

° Készítsünk olyan falakat, amelyek haszontalanok, csak a tér kedvéért: a falak nem csupán a programozott funkciók peremszélei, hanem az átmenetek helyszínei és maguk a helyek.

° Készítsünk negatív térrel rendelkező terveket - a látszólagos tömeg és vastagság „elvesztegetett" tere a tér jelenlétének előfeltétele."

DEMOLITIO